

МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Артеменко Людмила Борисівна

к. е. н., доцент

Тернопільський національний технічний

університет імені Івана Пулюя

м. Тернопіль, Україна

Анотація: В статті розглянуто міжнародні компетентні підходи до оцінки продовольчої безпеки держави за індикаторами та показниками. Представлено та досліджено аналітичні дані стану продовольчої безпеки України за методиками FAO та GFSI. Сформульовано основні загрози продовольчої безпеки України та оцінено потенціал в напрямку підвищення рівня внутрішньої продовольчої безпеки.

Ключові слова: оцінка продовольчої безпеки, індекс продовольчої безпеки, індикатори, показники.

Світова продовольча криза середини 70-х років стала поштовхом формування концепції продовольчої безпеки на міжнародній арені і залишається актуальною проблемою людства. Досягнення продовольчої безпеки та покращення харчування серед глобальних цілей сталого розвитку ООН на період 2016 – 2030 рр. займає другу позицію [1, с.18].

Огляд наукової літератури показує, що провідні науковці та організації напрацювали значну кількість концептуальних теоретичних та практичних підходів до оцінки продовольчої безпеки. Їх значимість для нашої країни актуалізується необхідністю адаптації українського законодавства у сфері продовольчої безпеки відповідно до світових правових норм і стандартів. Зосередимо увагу на найбільш відомих міжнародних методиках, а саме: FAO

(продовольча і сільськогосподарська організація ООН) та GFSI (Глобальний індекс продовольчої безпеки). Спільною рисою у вказаних підходах слугує відокремленість доступності продовольства від його наявності та виробництва. Також акцентується увага на якісних параметрах харчування, які надають інформацію про споживання калорій та поживних речовин тваринного чи рослинного походження на одну особу в день.

Методологія оцінки стану продовольчої безпеки ФАО ґрунтується на виявленні загроз та їх впливу на якість життя населення. Вона налічує 43 показники, які складають 4 групи: наявність, доступність, стабільність і використання продовольчих ресурсів. Перша група включає показники, які відображають забезпечення раціону харчування населення за рахунок власного виробництва (калорійність харчування, споживання білків та білків тваринного походження, середня вартість виробництва продуктів харчування). У другу групу входять індикатори, які включають основні характеристики економічної доступності продовольства для населення та оцінюються рівнем ВВП на одну особу, станом розвитку логістики (часткою асфальтованих доріг у структурі загальної протяжності доріг, густотою залізничних шляхів). Третю групу становить найбільш важлива інформація, за допомогою якої забезпечується продовольча незалежність держави (показники: цінові коливання на вітчизняні продовольчі товари, динаміка виробництва продуктів харчування на душу населення). Четверта група відображає негативні наслідки від недостатнього споживання продуктів харчування та мікро- елементів. З цією метою використовуються такі показники: доступ до покращених джерел води, відсоток дефіциту йоду та вітаміну А серед населення, відсоток дітей у віці до п'яти років зі зниженою масою тіла та із зайвою вагою.

Представимо у таблиці (табл.1) основні детермінанти України за вказаною методикою в 2018 році.

Таблиця 1

Результати моніторингу безпеки України за методикою FAO в 2018 році

Індикатори	Значення
Середній обсяг споживання білка на душу населення в день, (г)	87,7
Середній обсяг споживання білка тваринного походження на душу населення в день, (г)	42,0
Середня вартість виробництва продуктів харчування на душу населення, (\$)	398,0
Виробництво продовольства на душу населення, (тис. \$)	38,3
Наявність продуктів харчування на душу населення в день, (ккал)	68
Частка дітей до п'яти років із зайвою вагою, (%)	26,5

Джерело: [2]

За даними аналізу таблиці можна констатувати, що добова енергетична цінність раціону українців (за нормами не менше 2500 ккал), витримується. Виробництво продуктів харчування на душу населення в грошовому еквіваленті нижче світових норм (для розвинутих країн 419 дол. США). Харчовий статус українця розбалансований за інгредієнтами, про що свідчить середньодушове споживання білків і білків тваринного походження, яке у провідних країнах відповідно становить 103 і 60 г на людину на добу, тому раціон українців в першу чергу не забезпечується білком тваринним – молочною та м'ясною продукцією. Підтверджують цю тезу і вітчизняні негативні відхилення від норми співвідношення білків, жирів та вуглеводів (в грамах) 84:134:70. За рекомендаціями Європейського органу з безпеки харчових продуктів в добовому раціоні має бути дотримано співвідношення спожитих харчових продуктів 20:30:50 (у відсотковому вираженні) [3]. Викликає занепокоєння той факт, що більше чверті дітей мають надмірну масу тіла, що підтверджує порушення необхідного балансу споживання їжі молодого покоління з точки зору біологічної цінності та корисності.

Глобальний Індекс продовольчої безпеки аналізує і виявляє сильні та слабкі

сторони серед 113 національних систем за 28-ма індикаторами, дає змогу вивчити досвід держав-лідерів за рівнем продовольчої безпеки. Суть методології полягає у дослідженні її стану за чотирма базовими параметрами, серед яких: економічна доступність – купівельна спроможність споживачів, їх чутливість до цінових змін; фізична доступність – доступність продовольчих запасів, ризики своєчасного та повного продовольчого забезпечення; якість та безпечність – якісний склад і безпека продуктів харчування; ресурси і сталий розвиток – вплив на довкілля, можливість пристосовуватись до змін клімату. Значення індикаторів країн світу зважуються, порівнюються та ранжуються за загальним рівнем продовольчої безпеки. Сильними сторонами вважається показник вище 75,0; проблемними викликами визнається будь-який показник нижче 25,0 балів. Представимо результати оцінки продовольчої безпеки у таблиці.

Таблиця 2

Результати продовольчої безпеки України за методикою (GFSI) в 2018 році

Індикатори	Значення (бали) / рейтинг
Економічна доступність	54,1 / 66
Фізична доступність	53,8 / 73
Якість та безпечність	65,2 / 46
Ресурси і сталий розвиток	57,5 / 76
Індекс продовольчої безпеки	55,7 / 63

Джерело: [4]

Аналізуючи дані, які наведені в табл. 2, зауважимо, що відповідно до світового рейтингу GFSI, тенденції України носять негативний характер – жоден із індикаторів не демонструє сильні сторони. Корисний склад українського продовольства має найкращий результат, однак відсутність наявності моніторингу усієї продукції агропромислового виробництва за показниками якості та безпечності харчування з боку держави, погіршує позиції України за таким компонентом. Калорійність раціону українця – 2707 ккал на одну людину в день, що вище за середньосвітовий рівень, проте, здебільшого це жиро-

вуглеводне харчування (споживання більше норми олії, хліба та картоплі). Пояснюється така ситуація суттєвими змінами у споживчій поведінці, обмеженою купівельною спроможністю певних верств населення, яке перебуває в режимі економії на продуктах харчування, спрямовує родинні бюджети на оплату комунальних послуг. Внаслідок чого, спостерігається незбалансоване харчування за основними елементами з точки зору його структури і, відповідно, знижує якість життя. Економічна доступність є функцією доходів та формується за рахунок такої складової, як частка витрат домогосподарств на продовольчі товари. За даними моніторингу Міністерства сільськогосподарства США (USDA) українці в 2018 році на такі потреби витрачали 42,2 % сімейних доходів. В рейтингу за цим критерієм держава посіла 93 місце серед 100 країн світу [5], що є свідченням низького рівня життя. Для порівняння, в країнах ЄС такі витрати становлять – 12-20%. Домінантний негативний вплив на результат оцінки продовольчої безпеки України за GFSI здійснює корупція, за цим індикатором країна посідає 90-те місце. Слабкими ланками також виступають: високий рівень диференціації в доходах і споживанні різних соціальних верств населення, низький рівень державних витрат на сільськогосподарські дослідження.

При розрахунку GFSI серед сильних сторін України у сфері забезпечення власного населення продуктами харчування було визначено: дістичну різноманітність, наявність відповідних приміщень для зберігання врожаю, розгалужену залізничну інфраструктуру, значну частку населення, що має доступ до питної води, низький рівень харчових втрат.

Загалом протягом 2013-2019 років Україна втратила 19 позицій і опустилась із 47-го місця (2012 рік) на 76-е (2019 рік) в Глобальному Індексі продовольчої безпеки, пропустивши вперед такі країни, як Гондурас та Болівія. І це при тому, що аграрний сектор завжди вважався локомотивом розвитку економіки та традиційною галуззю спеціалізації України.

В результаті проведеного аналізу можна констатувати, що оцінка вартості виробництва продовольства, продовольча незалежність в Україні перевищує

або наближається до світових показників. Держава є одним із Європейських лідерів виробництва сільськогосподарської продукції, має високий рейтинг забезпечення земельними ресурсами, родючими чорноземами, які насичені мінералами та поживними речовинами. Поряд з цим показники раціону харчування населення та забезпечення продовольчої безпеки за рахунок внутрішнього виробництва суттєво відстають за якістю харчування. Очевидно, що із вище зазначеного, можна зробити висновок про наявність парадоксальної ситуації, коли, з одного боку, продовольчий потенціал та фізична доступність забезпечують необхідний рівень продовольчої безпеки, а з іншого – економічну доступність, тобто умов балансу харчування, споживчий попит не спроможний досягнути. Усунути протиріччя можна тільки шляхом підвищенням рівня оплати праці, що змінить вектор у бік зростання платоспроможного попиту.

Спираючись на висвітлені зарубіжні методики, можна впевнено визнати, що вони мають прикладне значення для сприяння системності до оцінки продовольчої безпеки нашої держави. Їх використання дозволить виявити та прогнозувати загрози і виклики за широким спектром індикаторів та показників, провести аналіз та моніторинг стану продовольчої безпеки порівняно зі загальносвітовими тенденціями для прийняття ефективних управлінських рішень на національному рівні.

Наразі національний підхід враховує лише наявність продуктів харчування, а доступ населення до них та якість в оцінювання не включені. В Україні законодавством передбачено обов'язковість МОЗ України кожні п'ять років визначати раціональні норми споживання основних продуктів у середньому на одну особу та перезатверджувати споживчий кошик. Поряд із цим, параметри у методичних рекомендаціях держави щодо безпеки харчування, які були прийняті у 2007 році, не є обов'язковими до виконання, а носять більш інформаційний – рекомендаційний характер основних напрямів реалізації політики держави. Тобто, питання якості харчування не інтегровані в політику і програми продовольчої безпеки країни. Погіршує ситуацію і відсутність

належного моніторингу, контролю та організації управління з боку державних та регіональних структур.

На нашу думку, доречно адаптувати провідний іноземний досвід за набором показників та індикаторів у вітчизняну практику. Для комплексного та об'єктивного вирішення проблем продовольчої безпеки, вважаємо за доцільне в однакових порівняльних показниках співставляти стан продовольчої безпеки в Україні та інших країнах світу, що посприє об'єктивному оцінюванню складових забезпечення продовольчої безпеки населення.

Змістове наповнення продовольчої безпеки лежить в площині державної політики, яка має впорядкувати законодавчо-нормативну базу з метою створення системи безпечності харчових продуктів, які відповідають міжнародній практиці. В контексті забезпечення продовольчої безпеки держава повинна виступити гарантом, запорукою підвищення її рівня та зміцнення здоров'я населення. Міжнародні стандарти створять умови Україні зайняти достойну світову позицію в конкурентоспроможній глобальній системі продовольчого забезпечення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ministry of economic development and trade of Ukraine. Sustainable Development Goals: Ukraine. National baseline report - 2017. 168 p. URL: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportEN_Web.pdf
2. Results of monitoring of Ukraine's food security indicators. Official site of the United Nations Food and Agriculture Organization (FAO). URL:<http://www.fao.org/faostat/en/#country/230>
3. European Food Safety Authority. URL: <http://www.efsa.europa.eu/>
4. Global Food Security Index. – URL: <https://foodsecurityindex.eiu.com/>
5. URL:<https://minfin.com.ua/ua/2020/02/05/40667214/>